
Van orthopedagogiek naar orthodidactiek

Kwetsbare jongeren leerkanen bieden in het vormingscentrum De Waai

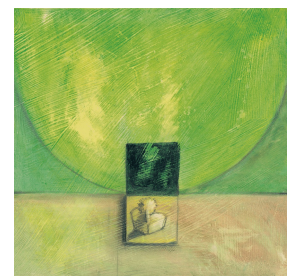
Marc De Veirman & Cyriel Craeghs

Overgenomen uit: LOOTS, C., SCHAUMONT, C., (Red.), *Kwetsbare jongeren: een uitdaging aan de samenleving en het salesiaanse opvoedingsproject*, Oud-Heverlee, Don Boscovormingscentrum, 2006, p. 159-172.

Voor de leervragen van heel wat kwetsbare en gekwetste jongeren bieden de klassieke onderwijsinstellingen geen antwoord. Dit vertaalt zich onder meer in leerachterstand, schools disfunctioneren, spijbelgedrag... Deze jongeren vallen daardoor feitelijk uit de 'onderwijsboot'. Toch hebben ook zij het recht en de plicht te leren. Het OBC De Waai heeft een eigen vormingscentrum opgericht om met dit dilemma om te gaan. Het artikel van Marc De Veirman en Cyriel Craeghs verduidelijkt de werking en bedoeling van dit vormingscentrum en illustreert dit aan de hand van een concreet begeleidingstraject.

Marc De Veirman is stafmedewerker van het Observatie- en Behandelingscentrum De Waai in Eeklo. Cyriel Craeghs was ten tijde van het artikel hier directeur. Momenteel is hij aan de slag als coördinator van het Bureau Jeugdzorg Don Bosco Vlaanderen.

**samen
DON BOSCO
zijn plaats
geven**

INLEIDING

In het observatie- en behandelingscentrum De Waai worden adolescenten met ernstige affectief-relatieve problemen begeleid. De multidisciplinaire residentiële behandeling heeft in essentie als doel in contact te komen met hun onderliggende emotionele kwetsuren om hen van daaruit zo goed als mogelijk te leren omgaan met dagelijkse ontwikkelingsopdrachten. Voor een aantal onder hen brengt de residentiële therapie met zich dat het 'strijdtonel' zich van school (en thuis) naar de leefgroep verlegt. Voor de grootste groep die naar school blijft gaan, staat het schools functioneren in ernstige mate onder druk. Dit kan zich op meerdere manieren uiten: gedrags- en relatiemoeilijkheden met leerkrachten en/of medeleerlingen, beperkte mentale ruimte om zich voldoende op het schoolse leren te kunnen concentreren, (onbewust) opzoeken van mislukkingen (faalangst), specifieke leerstoornissen ...

Vanuit onze integrale benadering van de jongeren besteden wij dan ook veel aandacht aan deze problematische schoolsituatie. Schools disfunctioneren en de opgebouwde schoolse achterstand bemoeilijken immers in grote mate de maatschappelijke integratie. Het methodisch en intensief opnemen van het probleem van het schools functioneren is erop gericht om jongeren opnieuw nieuwsgierig te maken en zin te doen krijgen in een vorm van 'leren' die aansluit bij zijn persoonlijkheid: onderwijs op maat.

Op deze manier krijgt ook het salesiaanse opvoedingsproject 'In dialoog met Don Bosco' concreet gestalte in het OBC De Waai. Naast de hulpverleningsconcepten die we hanteren blijft het erfgoed van Don Bosco ons inspireren. Zocht hij in zijn tijd ook niet naar optimale vormingskansen voor de straatkinderen van Turijn? Zijn keuzes voor een integrale aanpak, waarbij men vertrok van de aanwezige kwaliteiten van de jongeren en zij als volwaardige partners van het opvoedingsgebeuren werden beschouwd, sluiten bijna naadloos aan bij de hedendaagse opvattingen.

I SCHOOLPROBLEMATIEK EN BEHANDELING

Vanuit een handelingsgerichte diagnostiek¹ die gericht is op de totale persoon, wordt het schools remediëren zowel op het vlak van attitude, schoolse achterstand als motivatie, element van het totale behandelingskader.

Wesley is een jongen van 13 jaar met problemen thuis en op school. Zijn ouders zijn gescheiden en hij woont bij zijn vader. Zijn twee oudere zussen en zijn oudere broer wonen bij moeder. Wesley zelf woonde na de echtscheiding eerst bij moeder, maar verhuisde na een hevige ruzie naar vader. Sindsdien neemt hij een weigerachtige en verwijtende houding aan ten aanzien van zijn moeder. Wesley laat zich niet corrigeren, stelt zich ongenaakbaar op en verbale en fysieke agressie zijn schering en inslag. Hij is

(1) Handelingsgerichte diagnostiek staat voor het exploreren en analyseren van hulpvragen, problemen en oorzaken vanuit een interactioneel perspectief met het oog op het formuleren van oplossingen waarbij maximaal gebruik gemaakt wordt van beschermende factoren en mogelijkheden.

zeer koppig en de relaties die hij aangaat zijn conflictueus. Opmerkingen of correcties worden ervaren als een persoonlijke aanval en/of afwijzing.

Wanneer we in het begin van Wesley's verblijf een hulpverleningsanamnese opmaakten, merkten we dat er binnen zijn schoolloopbaan al lang problemen waren. Dit begon al in de derde kleuterklas, waar er gevraagd werd dat Wesley zou blijven zitten daar hij onzeker was en niet als schoolrijp werd ervaren. De ouders gingen hier niet op in en lieten hem alsnog overgaan naar het eerste leerjaar. Deze stap was echter te hoog gegrepen en Wesley diende te blijven zitten. Bij zijn overgang naar het tweede leerjaar veranderde hij van school. Voor hij aan het vierde leerjaar begon, veranderde hij opnieuw van school. In de loop van dit schooljaar scheidde zijn ouders en ging hij bij zijn mama wonen. Na een drie maanden durende behandeling in een voorziening voor kinderpsychiatrie volgde hij een tweede maal het vierde leerjaar.

Hoewel het schools disfunctioneren vaak reeds in de kleuter- en lagere school aanwezig is, lijkt zich dat bij de overstap naar het secundair onderwijs scherper af te tekenen. Daar onze doelgroep uit jongeren van twaalf tot achttien jaar bestaat, worden wij meermaals met deze moeilijke overstap geconfronteerd.

Op basis van zijn leeftijd wordt Wesley op het einde van dat jaar georiënteerd naar een B-klas. Hij start in een B-klas en haalt geen getuigschrift lager onderwijs. Aanhoudende problemen en klachten van leerkrachten betreffende het gedrag en de houding van Wesley zorgen ervoor dat hij via het CLB naar een BUSO-school, type 3 voor kinderen met emotionele en/of gedragsproblemen, wordt doorverwezen.

De veranderingen die de jongere gedurende zijn ontwikkeling doormaakt, gaan gepaard met groeiende verwachtingen vanuit de omgeving. Het gezin als oorspronkelijke leefwereld breidt zich met het schoollopen geleidelijk uit. Het kind verliest zijn 'kind zijn' en er wordt een sterker appel gedaan op verantwoordelijkheidszin en zelfstandigheid. Gedrag krijgt ook andere betekenissen: wat als kind wel kon, wordt van een puber of adolescent niet langer aanvaard. Daarnaast krijgen eigen verwachtingen vanuit een persoonlijke groei meer en meer gestalte en kan de externe toetsing hiervan conflictueus verlopen. Bij jongeren die in ons centrum opgenomen worden, vertaalt zich dat steeds in ernstig probleemgedrag.

De wisselwerking van problemen op verschillende niveaus zorgt er soms voor dat een schoolwissel zich opdringt of externe hulpverlening wordt ingeroepen. Het in-relatie- gaan wordt opnieuw bemoeilijkt. Deze jongeren worden vaak verplicht om zich aan een nieuwe (onvoorspelbare) omgeving aan te passen, terwijl ze nood hebben aan een duidelijke en herkenbare omgeving waarbinnen zij zich aanvaard weten.

Wesley voelt zich niet thuis binnen deze vorm van onderwijs. Hij heeft het moeilijk met de antihouding van zijn medeleerlingen en vindt het niveau te laag. Het schoolgaan loopt steeds moeilijker en hij is er meer niet dan wel. Hij beëindigt zijn eerste jaar met veel moeite, maar kan toch overgaan. Na de vakantie weigert Wesley zijn 2de jaar op te starten.

Hoewel vader en moeder het schoollopen wel belangrijk vinden, slagen ze er niet in om dit voldoende te begeleiden en te ondersteunen. Het feit dat vader andersvalide is, zorgt ervoor dat Wesley veel zorg op zich neemt en zijn 'spijbelen' soms in functie hiervan kan gezien worden. Vader meent dat het niet willen schoollopen van zijn zoon nu de rechtstreekse aanleiding is voor de plaatsing van Wesley in ons OBC.

Aansluiting vinden met de school als maatschappelijk instituut is niet steeds evident. Sommige jongeren kunnen zich moeilijk inpassen in de 'schoolcultuur' en komen moeilijk tot 'binding' met leerkrachten en leerlingen. Velen kennen door het ontwikkelen van problematisch gedrag opeenvolgende uitsluitingen op schools vlak. Een negatieve ontwikkelingsspiraal ontstaat. Zij verliezen de motivatie om zich in te passen in een 'schools systeem' dat vertrekt vanuit een normaal kader dat zij echter allerminst als normaal ervaren. Het klassieke schoolse arsenaal van methodieken lijkt niet langer te volstaan om met deze kleine groep jongeren een relatie aan te gaan en een 'leerweg' af te leggen. Er is met andere woorden wel een leerplicht, maar dit betekent niet dat er voor iedere leerplichtige 'een gepast aanbod' voorhanden is.

Op het moment van de opname is Wesley al twee maanden niet meer naar school geweest. Met betrekking tot dit onderwerp is hij van meet af aan duidelijk: 'Zelfs met geen honderd man krijgen jullie me naar school'. Tegenstrijdig hiermee blijft hij aangeven dat hij grootkeuken wil volgen en op zijn zestiende voor vrachtwagenchauffeur wil studeren.

Uit analyse van dossiers en dagelijkse ervaringen kunnen we stellen dat:

- jongeren elementaire schoolse kennis missen, zonder dat er een oorzakelijk verband is tussen het gemis aan schoolse kennis en intelligentie. Er is een opeenstapeling van 'leerachterstand' door frequente schoolwissels, onregelmatige aanwezigheid, gebrekkelijke motivatie ...
- jongeren de nodige competenties en vaardigheden ontbreken om kennis op te doen en te kunnen functioneren binnen het 'onderwijssysteem'.
- jongeren zoveel negatieve ervaringen hebben opgebouwd, dat ze weinig zin of interesse kunnen opwekken om nog tot 'leren' te kunnen/durven komen.

Wanneer wij als observatie- en behandelingscentrum onze hulpverlening willen afstemmen op de hulpvraag van deze jongeren, dan dient onze 'behandelingsmethodiek' er ook op geënt te worden. Met betrekking tot de schoolproblematiek betekent dit dat we vanuit een multidisciplinaire handelingsgerichte diagnostiek de problemen analyseren en van daaruit tot oplossingsvoorstellen komen. Om tot zo'n grondige analyse te kunnen komen, kiezen we er expliciet voor om in eerste instantie zelf een vorm van dagbesteding aan te bieden. Op deze manier ervaren de gekwetste jongeren een zekere continuïteit wat betreft de (therapeutische) zorgfiguren. Het biedt ons dan weer voldoende ruimte om in kaart te brengen wie de leerling is, op welke terreinen de noden zich stellen (pedagogisch, didactisch, sociaal ...), welke aanpassingen nodig zijn in de omgeving ...

Van bij de opname zijn we samen met Wesley (en de andere betrokkenen) aan de slag gegaan om een zicht te krijgen op zijn hulpvraag. Aan de hand van gesprekken en

observaties werd dit beeld steeds duidelijker en kon ons handelen afgestemd worden op de intrinsiek aanwezige vraag.

Uit individuele gesprekken met Wesley kan opgemaakt worden dat hij het moeilijk heeft om de scheiding tussen zijn ouders te verwerken en dat dat zich manifesteert binnen het schoollopen. Zijn radicale weigering en hardnekkige koppigheid overstijgt de desinteresse. Het blijven weigeren kan enkel uitgelegd worden door iets dat dieper geworteld is, iets zoals de problematische relatie tot moeder en vader.

Wesley kampt tevens met een bijzonder grote faalangst. Ook dat heeft zijn schoolmoeheid wellicht mee beïnvloed. Als we met Wesley dieper ingaan op zijn spijbelen, vertelt hij dat dit geleidelijk ging. Eerst bleef hij thuis op dagen dat er sport was. Hij deed niet graag aan sport, 'omdat het saai was', maar misschien was het ook wel omdat hij het niet goed kon en vreesde uitgelachen te worden. Later ging hij ook niet naar school op dagen dat er geen sport was, omdat hij strafstudies zou krijgen voor de onwettige afwezigheden.

Wesley zijn brutaliteit functioneert wellicht als een harnas tegen onzekerheid en angsten. Faalangst rond schoolgaan, onzekerheid over de echtscheidingsstrijd, onzekerheid over het loyaliteitsconflict moeder-vader, een groot gebrek aan vertrouwen en zelfvertrouwen, zijn elementen die de moeilijkheden met Wesley kunnen verklaren.

II VORMINGSCENTRUM DE WAAI DE METHODIEK VAN HET HAALBARE

Vanuit de visie dat dagbesteding een belangrijk toekomstgericht ankerpunt is binnen de behandeling van 'jongeren met specifieke onderwijs- en opvoedingsbehoeften' werd enkele jaren geleden het vormingscentrum opgericht. Vorming en opleiding gecombineerd met hulpverlening en begeleiding creëren als zodanig een integraal aanbod. Binnen dit aanbod beklemtonen we de veerkracht van de jongeren, hun mogelijkheid om een eigen project uit te stippelen, om eigen keuzes te maken en een positieve impact te hebben op de omgeving. De bewuste persoon wordt erkend en gewaardeerd om zijn reeds aanwezige competenties en kan nieuwe vaardigheden verwerven.

We investeren binnen het vormingscentrum in eerste instantie in een pedagogisch klimaat waar 'leren' mogelijk wordt. Hierbinnen wordt niet gewerkt met gemeenschappelijke eindtermen maar willen we aan de hand van handelingsplanning en dispensatie¹ een individueel curriculum opmaken. Hierbij is het belangrijk dat er voldoende gedifferentieerd wordt en dat men rekening houdt met de interesse, de mogelijkheden en de beperkingen van iedere jongere. We vertrekken daarbij van de reeds verworven competenties om zo de jongere verder te prikkelen en te stimuleren. Via diverse werkvormen en verschillende inhouden willen we de jongere helpen het beste uit zichzelf te halen.

(1) Bij dispensatie valt een programmaonderdeel weg dat een groot struikelblok vormt voor de leerling, maar voor de verdere studiekeuze en loopbaan van een leerling niet echt noodzakelijk is.

Naast het exploreren en verduidelijken van de hulpvraag wilden we Wesley ook kansen bieden om zich op een positieve manier te profileren. Daar hij resoluut bleef weigeren om naar school te gaan, volgde hij het vormingsaanbod binnen het vormingscentrum De Waai met welbepaalde doelen voor ogen.

- Wesley zijn schoolse en sociale vaardigheden opkrikken zodat hij binnen moeilijke situaties minder snel zou vervallen in defensiviteit.*
- Samen met Wesley nagaan waar zijn interesses, competenties, moeilijkheden, enz... lagen om zo een passend aanbod te zoeken.*
- Inzichtverhogend werken door zowel positief als negatief gedrag te benoemen en te duiden.*

Met dit voor ogen gingen we samen met Wesley aan de slag. Wesley toonde binnen de vorming een positieve inzet en stelde zich meewerkend op. Hij was betrokken op elke activiteit, open, gemotiveerd, leergierig en toonde veel goodwill. Hij was snel van begrip en kon over veel dingen op een zinnige manier meepraten. Hoewel hij zwaarlijvig was toonde hij ook voldoende inzet voor bezigheden die een bepaalde fysieke inspanning vereisten. Ondanks deze eerste zeer positieve bevindingen over Wesley, ging hij geregeld over de schreef wat verbale agressie betreft met veel time-outs (en gezichtsverlies) tot gevolg.

De aanleiding van conflicten lag vaak op relationeel vlak, in het samenwerken met anderen. Opvallend was dat Wesley zich snel enerveerde in een persoonlijk gesprek. Daardoor was het vaak niet duidelijk waar hij op aanstuurde of wat hij precies wilde. In zijn ongenueanceerdheid zag hij een compromis afsluiten steeds als verliezen. De discussies die hij aanging waren dan ook vaak weinig zinvol: bv. een hoogoplopende discussie over 'is het stylo of is het balpen?' met gevolgen buiten proportie (verwijten, sancties, blokkeren ...). Toch slaagde hij er geleidelijk aan in om conflicten positief af te sluiten. Dit werd vooral bewerkstelligd door Wesley voldoende positieve feedback en ondersteuning te geven tijdens en na het conflict en niet mee te gaan in de machtsstrijd.

Door fouten positief te herkaderen en jongeren telkens weer de kans te geven om opnieuw te beginnen, komen mislukkingen en bijsturing minder bedreigend over. Dit brengt rust en maakt het mogelijk dat jongeren terug fouten durven maken. Er wordt ruimte gecreëerd voor een hernieuwde leergierigheid terwijl men tracht aansluiting te vinden bij zijn interesses en mogelijkheden. Van daaruit proberen we in samenspraak een groei-bevorderende en betekenisvolle dagbesteding te organiseren. De projectwerking, waarbinnen ervarings- en interessegericht leren een centrale plaats inneemt, speelt hierin een belangrijke rol. Door het werken met alternatieve leervormen en -inhouden leggen we met jongeren een 'vormingsweg' af. Hierdoor behoudt de jongere aansluiting bij het onderwijs en komen we tegemoet aan het 'leerrecht' van iedere jongere, ongeacht zijn situatie.

Binnen de eerste maanden vormde het verlangen om vrachtwagenchauffeur te worden een aanknopingspunt om Wesley perspectief te bieden en te motiveren op zijn weg terug naar school. Samen met Wesley, zijn ouders en het CLB werd een 'onderwijsweg' uitgestippeld. Dit alles bood Wesley eveneens de nodige duidelijkheid op welke wijze hij zijn droom zou kunnen realiseren.

Het vormingscentrum heeft geen specifieke finaliteit, maar richt zich op het verhogen van de persoonlijke competenties en een (re)ïntegratie in een school of een werkplaats. Het vormingscentrum heeft aldus een verbindende opdracht en wil actief meewerken aan het optimaliseren van sociale attitudes en indien mogelijk, aan het gefaseerd oriënteren of heroriënteren naar de school, leercontract of deeltijds onderwijs.

Na zes maanden deelname aan en training binnen het vormingscentrum wilden we Wesley zijn pertinente weigering om school te lopen doorbreken door hem terug buso type 3 te laten volgen in voorbereiding op zijn opleiding vrachtwagenchauffeur. Dit alles werd met Wesley, de ouders, de school en het CLB doorgesproken en in dat zelfde gesprek werd tevens de nodige aandacht besteed aan de pedagogische aanpak van Wesley.

Uiteindelijk werd met de nodige opvolging het regulier schoollopen opnieuw opgestart.

III DE TOEKOMST

Na zo'n anderhalf jaar samenwerken en een geleidelijke afbouw van de begeleiding wordt de hulpverlening afgerond. Een afronding waarbij we voldoende aandacht besteden aan de overdracht van informatie naar Wesley, ouders, CLB en school. In het bewustzijn dat Wesley nog een behoorlijke weg heeft af te leggen om zijn droom te bereiken, vinden we het belangrijk dat alle betrokkenen weten wat van hen verwacht wordt en wat ze van elkaar kunnen verwachten.

Samenleven en -werken (zowel binnen onderwijs als hulpverlening) met jongeren met ernstig probleemgedrag is niet zo evident. Dagelijks wordt men voor voldongen feiten geplaatst. Afwijzing, agressie, blokkeren, weglopen,... Het roept keer op keer vragen op. Dit probleemgedrag doet vaak ook vragen rijzen naar de invloed van andere actoren. Een school heeft bedenkingen bij de houding van ouders. Ouders stellen de pedagogische deskundigheid van de leerkrachten in vraag. Ook hulpverleners weerstaan soms niet aan de verleiding om anderen in vraag te stellen: steunt men ons wel voldoende? Trekt men aan eenzelfde touw?

Wil men juist met deze doelgroep werken, dan is het van cruciaal belang dat alle betrokken actoren (ouders, school en hulpverlening) elkaar steunen bij hun inzet. Frequent overleg dient voortdurend aandacht te besteden aan ieders perceptie van de andere betrokkenen. Het feit dat eenieder eenzelfde doel heeft - de jongere positief ondersteunen in zijn ontwikkeling - dient de motor van dit proces te vormen.

Specifiek m.b.t. het vormingscentrum willen wij zelf de gehanteerde methodieken zoals een 'competentie-trainingsprogramma' en 'projectwerking' verder methodisch uitbouwen. Daarnaast willen we werk maken van schoolbegeleiding die in en naast de school de jongere voorziet van de nodige leerbegeleiding. Op deze manier willen we alles in het werk stellen om jongeren die overal tussenuit dreigen te vallen toch te bereiken.